

Boekbespreking: H. Lück, Die kursaechsische Gerichtsverfassung (1423-1550)

Citation for published version (APA):

van Rhee, C. H. (1998). Boekbespreking: H. Lück, *Die kursaechsische Gerichtsverfassung (1423-1550)*. *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis-Revue d'Histoire du Droit-The Legal History Review*, 1998, 425-427.

Document status and date:

Published: 01/01/1998

Document Version:

Accepted author manuscript (Peer reviewed / editorial board version)

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Verschenen in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1998, p. 425-427.

H. Lück, *Die kursächsische Gerichtsverfassung (1423-1550)*, Forschungen zur Deutschen Rechtsgeschichte 17, Böhlau Verlag, Keulen/Weimar/Wenen 1997, xlv + 296

Bestudering van de rechterlijke organisatie in enig gebied op het breukvlak van de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd is geen gemakkelijke opgave. Zoals bekend waren de bevoegdheden van de verschillende rechterlijke instanties destijds, anders dan tegenwoordig, niet vast begrepen. Een omvattende regelgeving bestond niet — competentie was vaak gebaseerd op gewoonterecht — en mogelijkwerwijze werd de totstandbrenging ervan ook niet nagestreefd. Flexibiliteit werd daarmee immers verhinderd. Bovendien hielden "rechtbanken" zich vaak niet alleen met rechtspraak bezig, maar bezaten zij ook andere bevoegdheden, bijvoorbeeld op het gebied van regelgeving en bestuur. Daarnaast wordt het beeld gecompliceerd door het feit dat oude en nieuwe instanties naast elkaar bestonden. Daar deze instanties op verschillende momenten in de tijd ontstonden en opvattingen over de verdeling van bevoegdheden over de instanties aan verandering onderhevig waren, sloten competenties vaak niet op elkaar aan. Dit vertrouwde beeld wordt bevestigd door het hier te bespreken *Habilitationsschrift* van H. Lück, dat de auteur voorlegde aan de juridische faculteit van de Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg.

Lück bestudeerde de *Gerichtsverfassung* — hetgeen ik hier gemakshalve zal vertalen met "rechterlijke organisatie" — van Keursaksen om zodoende de invloed die de Keursaksische "Staat" via de rechterlijke instanties uitoefende op het aan zijn bestuur onderworpen gebied zichtbaar te maken. Hij definieert "rechterlijke organisatie" als een complex van instellingen dat zich door een bepaalde organisatievorm en werkwijze onderscheidt. Tot deze rechterlijke organisatie behoren de verhoudingen tussen de verschillende instellingen onderling, hun verhouding tot onder andere de landsheer, alsmede de inwendige structuur van de instellingen afzonderlijk.

Normatieve bronnen zijn — het kan niet voldoende worden benadrukt — volstrekt ontoereikend om de competenties van vroegmoderne instellingen te bestuderen. De regelgeving op dit gebied is, zoals ik hierboven reeds memoreerde, vaak onvolledig of ontbreekt geheel. Bevoegdheden werden veelvuldig gebaseerd op gewoonterecht dat niet was gecodificeerd. Bestudering van het door Lück gekozen onderwerp is niet mogelijk zonder uitvoerig onderzoek van de praktijkstukken die in de verschillende archieven bewaard worden. De auteur heeft dan ook een groot aantal archiefbestanden minutieus onderzocht. Zijn studie is niet zonder reden opgenomen in de serie *Forschungen zur Deutschen Rechtsgeschichte*, die een uitstekend voorbeeld is van hoogwaardig, op archiefmateriaal gebaseerd rechtshistorisch onderzoek.

Lück komt tot zijn conclusies na bestudering van onder andere de 400 hem ter beschikking staande *Gerichtsbüchern*, waarin aantekening werd gehouden van willige en later ook contentieuze rechtspraak, alsmede van 115 *Amtserbbüchern*. Deze laatstgenoemde archiefbescheiden dateren, voorzover het de door Lück gekozen onderzoeksperiode betreft, voornamelijk uit de jaren 1547/1548. Zij dienden om de competenties van de Keursaksische centrale instellingen vast te leggen. Gezien hun datering leveren zij vooral betreffende de eindfase van de door Lück onderzochte periode een scherp beeld op van de rechterlijke organisatie in Keursaksen. Daarnaast maakte de auteur een keuze uit de enorme rijstebrijberg van overig archiefmateriaal.

Gezien de omvang van het door hem bestudeerde onderwerp, beperkte Lück zich tot de periode 1423-1550, een periode waarin Keursaksen zich tot een (vroeg)moderne Territoriale Staat ontwikkelde. In 1423 verkregen de Wettiner vorsten de Keur Saksen in leen, terwijl in 1550 de ontwikkeling van de Keursaksische rechterlijke organisatie als voltooid kan worden beschouwd. Deze structuur zou tot in de 19e eeuw bijna onveranderd blijven voortbestaan.

Lück behandelt in de eerste plaats de landsheerlijke rechterlijke organisatie, dat wil zeggen de positie van de verschillende personen met rechtsprekende bevoegdheid in het toenmalige leenstelsel. Hierbij moet men zich bedenken dat de mogelijkheid van hoger beroep in Keursaksen vrij laat ontstond, en dat daarom vooral competenties in eerste en laatste aanleg worden behandeld.

Na formulering van zijn probleemstelling en een bespreking van zijn bronnen in de inleiding,

behandelt Lück de verhouding tussen de Keursaksische rechterlijke instellingen en de instellingen van het Rijk. Hierbij zet hij uiteen hoe de Saksische Keurvorsten de competentie van de eigen rechterlijke instellingen trachtten te versterken en af te grenzen van die van buiten Keursaksen. De auteur schetst het terugdringen van concurrerende, "vreemde" gerechten in Keursaksen, zoals het Rijkskamergerecht, de Westfaalse Veemgerechten en de kerkelijke gerechten. Bovendien behandelt hij het *privilegium de non evocando et appellando*, dat een krachtig wapen vormde in de strijd tegen niet-Saksische rechtbanken.

Vervolgens gaat de auteur in op de landsheerlijke rechterlijke organisatie van het door hem besproken gebied op centraal en supraregionaal niveau. In dit kader bespreekt hij de Hofgerechten, die zich, zoals op andere plekken in Europa, ontwikkelden van aan de vorst verbonden (bestuurs)instellingen tot zelfstandige instanties. Hoewel oorspronkelijk meer van dergelijke instanties bestonden, was hun aantal in Keursaksen aan het einde van de onderzochte periode teruggedrongen tot drie (Leipzig, Wittenberg en Coburg). Opvallend is dat het Coburgse Hofgerecht relatief laat (vanaf omstreeks 1545) over universitair geschoolde rechters beschikte.

Op lokaal niveau werd de landsheerlijke rechtspraak verzorgd door zogenoemde *Landgerichte* (schepenenbanken) en Dingstoelen. De rechters in deze rechtbanken waren vaak niet aan de rechtsfaculteiten gevormd. Opmerkelijk is dat op het laagste niveau slechts weinig veranderingen plaatsvonden: de bestaande instellingen werden vrij geruisloos in de zich vormende Keursaksische staatsstructuren ingepast.

Na een (kort) overzicht van de niet-landsheerlijke rechterlijke organisatie, sluit Lück zijn boek af met een hoofdstuk dat zijn bevindingen samenvat. Ook maakt hij in dit hoofdstuk enige opmerkingen over de periode na 1550. De auteur stelt dat de Keursaksische rechterlijke organisatie, gezien de geringe veranderingen die er tot de 19e eeuw in werden aangebracht, door tijdgenoten waarschijnlijk als bevredigend werd ervaren. Wel kende het rechterlijk apparaat in Keursaksen zijn zwakke kanten, die exemplarisch kunnen worden genoemd voor de meeste vroegmoderne systemen. Zo vormde de opstapeling van ambten bij een persoon en het gebrek aan deskundigheid van de rechters een probleem. Ook wordt de lange procesduur genoemd als een kwaad. De slepende procedure werd wel als de hoofdvijand van het Saksische juridische apparaat aangeduid. Verbeteringen die na 1550 werden aangebracht, betroffen dan ook vooral het procesrecht

en de selectieprocedure voor rechterlijk personeel.

Bestudering van de rechterlijke organisatie op grond van praktijkstukken levert een enigszins fragmentarisch beeld op van de bevoegdheden en organisatie van de verschillende instellingen. Aangezien die bevoegdheden en organisatie echter niet of slechts gedeeltelijk in normatieve bronnen zijn vastgelegd, is een benadering via praktijkstukken de enig mogelijke. Informatie zal voornamelijk moeten worden geput uit bronnen die verband houden met geschillen over bijzondere gevallen. Om de aldus verkregen gegevens te ordenen, moet een raamwerk worden gekozen. Lück kwam tot een ordening van zijn stof aan de hand van de bestaande literatuur over zijn onderwerp. Een andere, mijns inziens betere benadering ware echter ook mogelijk geweest. Lück had immers kunnen bezien of de (fragmentarische) gegevens betreffende de Keursaksische rechterlijke organisatie een eigentijdse ordening suggereren. Vergelijking van een dergelijke ordening met die in de bestaande literatuur had extra informatie kunnen verschaffen over het bestudeerde onderwerp. Daarmee had de hier besproken studie aan waarde gewonnen en was het niet ondenkbare gevaar van anachronismen verminderd.

Het is nuttig dat Lück benadrukt, dat het door hem geschetste beeld vaak een situatie weergeeft die reeds vele eeuwen bestond. Dit laatste is een gevolg van het zeer traditionele, gewoonterechtelijke karakter van de regels omtrent de rechterlijke organisatie. Zeker op lokaal niveau zullen de geschetste structuren al vele decennia aanwezig zijn geweest. Een dergelijke conclusie is ook valide voor andere gebieden dan Keursaksen. Een studie naar de continuïteit in rechterlijke organisatie (en procesrecht!) op Europees niveau zou daarom zeker gerechtvaardigd zijn. Dit desideratum voor toekomstig onderzoek wordt echter niet door Lück geformuleerd. Wel stelt deze auteur, dat het doordringen van juridisch geschoolde rechters op lokaal niveau nadere aandacht behoeft. De oorzaak van het uitblijven van studies op dit terrein voor Saksen, net als voor de meeste andere gebieden in Europa, zal wel te wijten zijn aan de omvang van het daarvoor te bestuderen archiefmateriaal. Ook is Lück van mening dat de receptie van het geleerde recht in Saksen meer aandacht verdient. De receptie lijkt een interessant onderzoeksterrein te vormen, mede gezien de weerstand die oorspronkelijk in Saksen tegen vreemd recht bestond.

Met Lücks eindconclusie, namelijk dat de vroege rechterlijke organisatie niet zo chaotisch was als wel eens wordt voorgesteld (vergelijk H. Mitteis en H. Lieberich, *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch*, München 1992, p. 196), kan ik van harte instemmen. De gevolgtrekking dat het vroeger een chaos was, is waarschijnlijk niet op grond van zorgvuldig archiefonderzoek gemaakt. De waarde van archiefonderzoek voor de rechtsgeschiedenis wordt daarmee aangetoond.

C.H. van Rhee